

לב המזערים

עלון חודשי בענייני הלכה ומנהגים, מתוך סדרת הספרים "לב המזערים"

גיליון קצ"ה

הלכות והליכות בעניין 'ביקור חולים'

ויש אומרים: שמצוה לבקר חולה גם שאינו זקוק לעזרה מאחרים (דרש משה לרבי משה פיינשטיין ריש פרשת וירא).

הטעם בביקור חולים

תפילה: שמתוך כך יבקש עליו רחמים ונמצא כאילו מחיה אותו (ערוה"ש שלה א), **ויש אומרים:** שהמבקר ואינו מתפלל אין זה מצוות ביקור חולים (רמ"א יור"ד שלה ד).

טעם אחר: לדאוג לצרכי החולה שכיון שנמצא אצלו רואה אם צריך עזרה באיזה דבר, ועושה למענו ודואג שיהיו סביבו (לבוש שלה א), כדמוכח בגמ' נדרים (מ, א) מעשה בתלמיד אחד מתלמידי רבי עקיבא שחלה, לא באו החכמים אליו לבקר, ונכנס רבי עקיבא לבקרו ועל ידי כך שכיבד וריבץ לפניו הבריא אמר לו התלמיד רבי החייתיני, יצא רבי עקיבא ודרש כל מי שאינו מבקר חולים כאילו שופך דמים, **ופירש הרא"ש** (שם) שרבי עקיבא ציווה לכבד ולרבץ לפני החולה כי הנכנס לבקר את החולה מפקח כל צרכיו ומחיהו מבואר מדבריו שמטרת המצוה להביא לחולה אוכל שתיה ותרופות וכל מה שצריך.

טעם אחר: נחת רוח לחולה: לפי שהביקור משמח את נפש החולה כי רואה שהוא חשוב בעיני הבריות, והשמחה היא סיבה גדולה להקל את חוליו מעליו וכשלא מבקרים אותו הוא שרוי בעצבות כי הוא חושב שהוא בזוי בעיני מכריו וזה גורם שיכביד חוליו (עוללות אפרים חלק רביעי עמוד ד רכח).

טעם אחר: דרשו חכמים את הפסוק (דברים יג ה) "אחרי ה' אלוהיכם תלכו" שיש חובה לילך אחר מידותיו של הקב"ה, מה הוא מבקר חולים אף אתה מבקר חולים, ומצאנו שהקב"ה מבקר חולים שבא לבקר את אברהם אבינו דכתיב (בראשית יח א) "ורא אליו ה' באלוני ממרא".

מצות ביקור חולים

אף על פי שמצות ביקור חולים כלולה במצוות חסד נצטוונו במיוחד על מצווה זו והיא נקראת מצווה גדולה (טור יור"ד שלה א).

ביקור חולים: היא מצוה בגוף ובנפש ובממון, גוף שיתעסק בגופו בהשתדלות לצורך החולה, ובנפש ישפוך נפשו כדי להתפלל עליו, בממון לראות אם יש לחולה ממון כל צרכו ואם אין לו להשתדל עבורו, כי צרכי החולה מרובים (קיצור של"ה עניני גמילות חסד עמוד רנו).

ביקור חולים: ביקור מלשון יבקר דהיינו שיבקר מה שדרוש לחולה (מעבר יבוק מב, הג"ר יצחק הוטנר פחד יצחק אגרות וכתבים לג).

שכר של המבקר חולה

ביקור חולים היא מהמצוות שעליהם נאמר שאוכל פירותיהם בעולם הזה והקדן קיימת לעולם הבא (משנה פאה א א, אלו דברים שאין להם שיעור).

ניצול מדינה של גהינם: אמר רב כל המבקר את החולה ניצול מדינה של גהינם, שנאמר (תהילים מא ב) "אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה'" ואין דל אלא חולה ואין רעה אלא גהינם (נדרים מ, א).

כל המבקר את החולה נוטל אחד משישים

ביאור: אין הכוונה שיקח אחד מ'מ' מן החולי להיות נדבק בזה המבקר דזה אי אפשר בטבע, ועוד מצות ביקור חולים מצוה יקרה שהיא אחד מהדברים שאדם אוכל פרותיהן בעולם הזה והקדן קיימת לו לעוה"ב ואין יתכן שיהיה לו

אלי רפאני וארפא אל יחרה אפק, ואספה.

סמי ומרחקי לך בין טוב בין רע, ובין חזק ובין רפה.

אתה אשר תבחר ולא אנו, על דעתך, הרע והיפה.

לא על רפואתי אני נסמך רק אל רפואתך אני צופה.

(תפלה לחולה מר' יהודה הלוי)

לבקש שלא יחלה

לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה, והטעם: שאם חלה אומרים לו הבא זכות ותפטר (שבת לב, א, טור שלה א).

חסד שיש מחלה

חסד עשה הקב"ה עם בני אדם שיש חולי, ולא היה אדם הולך בשוק והגיע זמנו ליפטר מהעולם והיה נפטר בפלאומיות, ויעקב בקש זאת מאת הקב"ה שיהיה חולי תחילה ועל זה נאמר (בראשית מח א) "ויאמר ליוסף הנה אביך חולה".

במעלת החולי שיוכל לשוב בתשובה לפני פטירתו ולצוות את בני ביתו לפני מותו.

ביקור חולים

אדם שחלה מצוה על כל אדם לבקר

ומניין, מצינו שהקב"ה מבקר חולים כמו שדרשו בגמרא בסוטה (יד, א) על הפסוק (בראשית יח א) "ורא אליו ה' באלוני ממרא" מלמד שבא הקב"ה לבקר את החולה [שאברהם אבינו היה חולה מחמת המילה] ומצוה לדורות, לבקר חולים וסמכו על הפסוק (בראשית יח ד) "והודעתה להם את הדרך אשר ילכו בה" (ב"מ ל, א).

ביקור חולים מדאורייתא או מדרבנן

יש אומרים: שביקור חולים מדאורייתא (הבה"ג עשין לו, יראים ריט כ, סמ"ג עשין מז, רבינו יונה ברכות פרק א), **ויש אומרים:** שביקור חולים הוא מצוה מדרבנן (רמב"ם הלכות אבל פרק יד הלכה א ספר המצוות שורש א), **וסמך לדבר:** מהפסוק (שמות יח כ) "והודעתה להם את הדרך".

ולכו"ע יש בזה קיום מצוה כללית מדאורייתא של "ואהבת לרעך כמוך" ומצוות גמילות חסדים (עין רמב"ם פרק יד מהלכות אבל).

מהו חולה

חולה שנאמר בו ביקור חולים, מי שאינו יכול לטפל בעצמו ונצטרך מחמת חוליו עזרה בדברים הנצרכים אליו כתלמידו של רבי עקיבא שלא יכל לכבד ולרבץ [לטאטא] את הבית בעצמו (נדרים מ, א).

חולה שיש לו מיחוש שאינו צריך לאדם שיעזור לו, אינו נחשב לחולה שמצוה לבקרו (ורע חיים סימן כ).

ראייה לדבר: מביקורו של הקב"ה את אברהם אבינו ביום השלישי למילתו דווקא, לפי שאז הוא היה חולה בכל גופו [שביום הראשון יש רק חולשת האבר עצמו] מוכח שבחולי של אבר אחד אין מצוות ביקור חולים (הגדה של פסח משאת המלך לרבי שמעון משה דיסקין בד"ה דלתו דפקת כחום היום המופיע בקטע ובכן ואמרת זבח פסח).

העלון נכתב כהוקרה למפעל החסד "חברים לנתינה – נתינה מכל הלב" אשר פועל רבות לרווחת החולים וכני משפחתם.

שיעור ביקור חולים

ביקור חולים אין לה שיעור ואפילו מאה פעמים ביום (נדרים לט, ב), מכך שצריך לבקר אפילו מאה פעמים ביום מוכח שהביקור אינו ארוך שהרי אין מספיק זמן ביום אחד לבקר ביקורים ארוכים (עובדות והנהגות לבית בריסק חלק א עמוד מד).

יש המבארים דברי הגמ' (ב"מ ל, א) "ילכו זה ביקור חולים" שמשמע שהמבקר צריך לדעת מתי הגיעה השעה ללכת ולא להכביד על החולה יותר מידי כי צריך לעשות נחת רוח לחולה ושהוא ירגיש נעים מהביקור (הג"ר שמוחא זיסל ברוידא זצ"ל נסיך ממלכת התורה עמוד 369).

ביקור חולים בשבת

מבקרים חולים בשבת, ומכיוון שבשבת אין אומרים תחינות ובקשות (שו"ע שלה ו) לכן אומרים "שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא" (שבת יב, א), **ביאור** שבת היא מלזעוק - שבת אי אפשר לזעוק ולהתפלל וכאילו זעקנו והתפללנו עליו ורפואתו קרובה לבא ויש מוסיפים "ורחמי מרובים ושבתו בשלום" (ב"ח יור"ד שלה ו) ולמעשה לא נהגו להוסיף את זה (רמ"א או"ח שלה ו).

שכינה למעלה מראשותיו

אמר רבין אמר רב, מניין שהשכינה שרויה למעלה ממיתו של חולה שנאמר (תהלים מא, ד) "ה' יסעדנו על ערש דוי" (נדרים מ, א).

הטעם: שמירה מצד הקב"ה, לפי שהחולה יוצא מטבע הרגיל, שטבע האדם להיות בריא, ועכשיו שנשתנה טבעו זקוק לשמירה יתירה, למידת רחמים למעלה מהרגילות כדי לשומרו ולסעדו, והשכינה שלמעלה מראשותיו - רוחניות זו היא המחיה אותו (מהר"ל נצח ישראל פרק י, שפתי חיים מועדים ג עמוד שעז).

טעם אחר: קירבה של האדם לקב"ה, כשאדם נמצא במצב בריאות טובה אין ההוא חש את אפסיותו, וככל שאדם מרגיש עצמו שפל חש יותר קרבת ה', החולה מצד עצמו הרי הוא שבור ועצוב, לאור מצבו הוא חש ביתר שאת את אפסיותו ועד כמה הוא זקוק לרחמי שמים, לכן הוא זוכה שהשכינה למעלה מראשותיו כדברי הפסוק (ישעיה נז טו) "אשכון את דכא ושפל רוח" בעת הזו הוא חש ביתר שאת את קרבת ה' (שם).

תפילה על החולה

יש אומרים: שהמבקר ואינו מתפלל לא יצא ידי חובת מצות ביקור חולים ומזה נהגו לומר לחולה "המקום ישלח לך רפואה שלמה" ובזה יוצא ידי חובת התפילה (יוסף אומץ לחיד"א ערך ביקור חולים עמוד שג), ויאמר "בתוך שאר חולי ישראל" (פלא יועץ ערך חולה), **והטעם:** לפי שהכולל עצמו עם רבים תפילתו נשמעת בזכותן של רבים (עיין שבת יב, ב רש"י שם בתוך חולי).

לשון התפילה

כשמבקש לפני החולה: יבקש בכל לשון שרוצה, ואין צריך להזכיר שמו (משנ"ב הלכות תפילה קטז ס"ק ג), **והטעם:** משום ששכינה נמצא מראשותיו של החולה ואין המתפלל צריך שיזדקק לו מלאכי השרת לקבל תפילתו (ש"ך שלה ג).

ראייה לדבר: מתפילת משה רבינו (ברכות לד, א) שהתפלל על מרים הנביאה, אמר "אל נא רפא נא לה" בלא הזכרת שמה, משום שהתפלל לפניו (חת"ס נדרים מ, א ד"ה ואהבת).

יש אומרים: שלטעם זה מעלה גדולה להזכיר שאר חולים בשעה שמתפללים ליד המיטה (שו"ת צ"ץ אליעזר ח"ה רמת רחל סימן יג).

צורת התפילה: תהא תפילתו בקצרה ובלחישא (גשר החיים פרק א סעיף ג).

תפילה על החולה

טוב להתפלל עליו בג' פסוקים (דברים ז טו) "הסיר ה' ממך כל חולי וכו'", (שמות טו כו) "ויאמר אם שמוע תשמע... כל המחלה אשר שמתי... כי אני ה' ורפאך", (ישעיה נז יט) "בורא נוב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו".

ויש אומרים: שיתפלל פסוקים אלו (תהלים צא ט) "לא תאנה אליך רעה... כי מלאכיו יצווה לך לשמורך"... (ירמיה יז יד) וכן "רפאני ה' וארפא הושיעני כו" (גשר החיים מצות ביקור חולים פרק א סעיף ג - א).

כשמבקש שלא בפניו: יבקש בלשון הקודש, **והטעם:** משום שלפניו הרי מבקש כביכול לפני הקב"ה ששכינה שורה מראשותיו של חולה ואין צריך שמלאכי השרת יעבירו את התפילה לפני הקב"ה ולכן יכול לבקש בכל לשון שרוצה לפי שהקב"ה שומע תפילת כל פה, אבל שלא בפניו שצריך לסיוע של מלאכי

הזיק מזה, הביאור בזה שמחמת שהוא בן גילו מגיע לו צער לנפשו אחד מס' מצערו של חולה ואז ע"י הצער הזה המגיע לנפש המבקר, יסלקו מן החולה אחד מס' מהחולי שבו על דרך עישוריתא דבי רבי (נדרים לט, ב), כי הצער שיגיע לאחרים יש בו יותר כח להגן ולכפר (בן יהוידע נדרים מ, א ד"ה והא).

כל מי שאין מבקר חולים כאילו שופך דמים וכל המבקר את החולה גורם לו שיחיה, וכל שאינו מבקר את החולה גורם לו שימות (נדרים לט, ב, מ, א).

דיני הביקור

מתי הולכים לבקר חולה

מעיקר הדין חולה מיד כשיחלה צריך לבקרו, אלא ממידת דרך ארץ בחולה שאינו מפורסם שקרובים וחברים נכנסים מיד, רחוקים יבוא לבקרו רק לאחר ג' ימים, **והטעם:** כדי שלא יצא שם חולה עליו ומזלו יחלש, אבל קרובים נכנסים מיד לפי שרגילים בדבר אין חשש כל כך (ט"ז שלה א), ואם קפץ עליו החולי אלו ואלו נכנסים מיד (שו"ע שלה א).

ואם אין מי שיטפל בו בג' ימים ראשונים או שצריך שיטפלו בו נכנסים מיד (ד"ס שלה ה).

בגדים מיוחדים

יש אומרים: שההולך לבקר את החולה ילך עם בגדים כשהוא לבוש כמו שהולך לבית הכנסת, **והטעם:** משום שהשכינה שורה מראשותיו של חולה (שבט יהודה שלה דין ג, קיצור של"ה עניני גמילות חסד עמוד רנו).

כניסה וישיבה לחולה

כניסה: שנכנס לחולה יכנס בשמחה, **והטעם:** כי ליבו ועינו של החולה אל הנכנסים (צוואת רבי אליעזר הגדול כב).

ישיבה ליד החולה

המבקר את החולה לא ישב מראשותיו, **והטעם:** לפי ששכינה שם כדאמרין שכינה נמצאת מעל מראשותיו של חולה, ולא ישב ליד רגליו, לפי שמלאך המוות שם (זוהר פנחס רלד ב). ואם זה צורך החולה מותר לשבת שם (גשר החיים מצות ביקור חולים א ה).

לבקר כשאין איש

ישנם חולים שהבדידות קשה להם ולכן ידקדק המבקר ללכת אל החולה בשעה שאין איש עימו, **והטעם:** לפי שעל ידי הבדידות נפש החולה, מרה עליו, ויכול לבוא לידי טירוף הדעת, ועל ידי הדיבור ישכח דאגתו וצערו (ספר חסידים פרק ד אות מז).

זהירות בביקור חולים

יש לזהר כשהולך לבקר חולים שלא יהיה המבקר למשא ולטורח על החולה, שלפעמים קשה לו לדבר ומפני כבוד המבקר הוא מרבה לדבר, ולכן צריך להיות זהירות יתירה בדבר זה (ערוה"ש שלה ד).

לדבר עם החולה ולשמחו

ממצות ביקור חולים הוא לדבר עם החולה לשמחו ולהסיח דעתו מהצער ולספר לו סיפורים משמחים שירחיבו את נפשו ואת ליבו ולחדש לו חידושים שיסיחו את דעתו ויצחק מהם הוא וכל חבורתו (ספר הנהגת הבריות לרמב"ם שער השני אות יט).

לעמוד בפני המבקר

אין החולה צריך לעמוד מפני המבקר אפילו נכנס נשיא ישראל (מעו"ק כז ב, רמ"א יור"ד ש"ע א), והוא הדין שאין צריך לעמוד בפני רבו אביו או אמו (גשר החיים פרק כ ה ט).

והטעם: אין זה קימה של הידור והגמרא (קידושין לב, ב) אומרת "תקום והדרת" לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור, ומה הידור יש בקימת חולה המוטל על ערש דוי (שו"ת שבות יעקב ח"א כו).

טעם אחר: מפני שהחולה טרוד בצער, **טעם אחר:** מחשש שמא יאמר המבקר לחולה שב, ואמרין בגמרא (מועד קטן כז, ב) לכל אומרים שבו חוץ מאבל וחולה (יפה ללב ח"ג יור"ד ש"ע), **והטעם:** משום שנראה כאומר לו שב בחולי שלך ויש בזה משום פתיחת פה לשטן (מועד קטן כז, ב).

כשהחולה רוצה להדר, ינוע מעט ויראה בכך שרצה לעמוד (גשר החיים פרק כ ה ט על פי ספר זכרון שי בשם תשובה מאהבה).

השרת ומלאכי השרת אינם מבינים אלא לשון הקודש לכן יתפלל בלשון הקודש (לבוש שלה ה).

עריפות להתפלל לפני החולה

עדיף להתפלל לפני החולה, והטעם: לפי שאז לא צריך להזכיר שם החולה, שאם מזכיר שם החולה בודקים בשמים אם הוא צדיק או לא (חת"ס נדרים מ, א ד"ה ואהבת לרעך).

טעם אחר: לפי שהשכינה למעלה מראשותיו של החולה (שבת יב, ב), ולכן עדיף ליד מיטתו של החולה (אגרות משה יור"ד ח"א סימן רכג).

זמנים המועילים לתפילה על החולה

בתפילת שמו"ע

בברכת רפאנו יזכיר את שם החולה (ע"ז ח, א, שו"ע קט א).

כשמזכיר בברכת רפאנו יתחיל את הברכה, ורק אחרי שאמר חלק מהברכה יכול להוסיף בקשתו הפרטית (רמ"א קט א), והטעם: כיון שצריך לעשות עיקר ממטבע שטבעו חכמים שלו תהיה תפילה ולא להיפך (משנ"ב שם ס"ק ג).

לשון יחיד: יאמר הבקשה בלשון יחיד (שו"ע שם), והטעם: כיון שאם יאמרנה בלשון רבים יהיה נראה כמוסיף על המטבע שטבעו חכמים (משנ"ב שם ס"ק ט).

כוונה בשאר חלקי התפילה: לא ישם מעייניו בברכת רפאנו בלבד, אלא ישית לבו גם לשאר ענייני התפילה והברכות (ספר חסידים סימן קנח).

בברכת שומע תפילה

יש אומרים: שיכוון במחשבתו בברכת רפאנו ויתפלל עליו בפירוש בברכת שומע תפילה (ברכי יוסף קט בשם מהר"י מולכו בתשובה שערי תשובה קטז א) אבל הרבה חלקו בדבר (ברכי יוסף שם בסיום דבריו ואני שמעתי כתב וכן אני הצעיר נוהג) וכן ההלכה, ומכל מקום אם לא הזכיר החולה ברפאנו יכול להזכיר בשומע תפילה.

אחר יהיו לרצון

יש שנהגו: שלא להוסיף כלל בתוך שמו"ע אלא בסופו אחרי אמירת יהיו לרצון (ספר שימוש של תורה חלק ב עמוד קל, עיין דרך שיחה פרשת עקב).

פתיחת ארון הקודש

בשעה שפותחים את ארון הקודש להוצאת ספר תורה לקרוא בו הוא עת רצון להתפלל ולבקש, והטעם: לפי שאז נפתחים שערי רחמים והוא על פי הזוהר (ויקרא ה, א) כד מפקין ס"ת בציבור למקרא ביה, מתפתחאן תרעי שמיא דרחמינן ומועררין את האהבה לעילא" וכן כתב המטה אפרים (ריט מז) שזמן הוצאת הס"ת הוא עת רצון לשפוך תחנונים.

ברכת המזון

יכול להזכיר ולבקש רחמים על החולה בהרחמן שאומרים אחר ברכת המזון (עיין שו"ת תורה לשמה או"ח סי' נא).

ברכת "אשר יצר"

כשאומר בברכת אשר יצר "רופא כל בשר" יכווין לשם החולה ורפואתו (ספר שועתי אליך פרק ה בשם ספר נחמו עמי בשם אביו הגר"ח נאה ששמע מהרה"ח ר' משה מרדכי חייקין שקבלה בידי מאביו חורגו הגאון ר' שמעון מנשה זצ"ל ראב"ד חברון).

כשמזכיר שבחו של מקום שהוא מרפא חולים

בכל מקום שמזכיר בתפילתו שהוא יתברך מרפא חולים כגון בברכת יוצר אור כשאומר "בורא רפואות" ובשמו"ע בברכת "אתה גבור" כשאומר "ורופא חולים" וכן בחתימת ברכת רפאנו יתן שבח והודיה על רפואת החולים וזה סגולה לרפואה

והטעם: משום כשאדם משבח את הבורא שהוא רופא חולים, כל המלאכים עונים אמן ומסכימים לזה השבח... ואם כן שוב לא יקטרגו המלאכים, דהוה חס ושלוש כנוגע בכבוד המלך ובשבחו, כאשר ירצו חס ושלוש למנוע הרפואה, אשר על זה שבחוהו שהוא רופא חולים (בני יששכר מאמרי תשרי מאמר ב אות ו).

אחר עשית מצוה

דבר גדול הוא להתפלל מיד אחר עשיית מצוה, משום שזכות המצוה מסייעת שהתפלה תתקבל, משום כך אנו אומרים הרחמן אחרי ברכת המזון משום שזה עתה קיימנו מצוות ברכת המזון ואם כן מהראוי אחרי שמקיים מצות

ברכת המזון לבקש עבור החולה (חפץ חיים על התורה פרשת כי תבוא), **ובטעם הדבר:** מכיון שבשעת עשיית המצוה התפלה יותר נשמעת (רבינו בחיי שמות יט ג ד"ה כה תאמר).

בשעה שהתינוק בוכה כברית

בשעת הברית בעת בכי התינוק הוא זמן שעולות התפילות ויתפלל אז על החולה (הגהות הגר"א גוטמאכר מגרידיץ זצ"ל בגמ' שבת דף קל בשם עוללות אפרים סי' תטו יעו"ש).

לימוד תורה

לימוד התורה מועיל לרפא חולים, ולכן התורה נקראת רחמנא כי כל הרחמים באים מכחה (תולדות יעקב עמוד קט).

רפואה בזכות לימוד התוספות

מעשה היה בט"ז שהיה עוסק ליישב קושיית התוס' ובא אליו אשה ובתה על בנה הוא חולה והשיב לה שהוא נותן את התינוק הזה שתירץ קושיית התוס' לבנה שבזכות זה יתרפא ותיכף נתרפא (מובא בספר חקל יצחק להגה"ק מספינקא הי"ד, וכעין זה מובא בגאון רבי אריה לייב צינץ זצ"ל הובא בסו"ס שו"ת מהרא"ל צינץ בקונטרס תפארת אריה אות לח).

תפילה לרפואת החולה תוך כדי הקפת הבימה

כשבית המקדש היה קיים היו מקיפים א העזרה ומתפללים על החולה (מסכת שמחות פרק ו), ועכשיו שאין בית המקדש יש הנוהגים להקיף את הבימה כדוגמת הקפת העזרה, ומקיפים ז' פעמים ואומרים בכל הקפה פסוק אחד מתפלת "אנא בכח" ואומרים "המשרה שכניתו בבית הזה ישלח רפואה שלמה לחולה" וטוב שיאמרו הפסוק (במדבר יב ג) "ויצק משה אל ה' לאמר אל נא רפא נא לה" (שו"ת תורה לשמה סימן תקכ).

מעלת תפילת החולה

יפה תפילתו של החולה על עצמו יותר מכל (בראשית רבה פרשה יט), והטעם: לפי שנאמרת בלב נשבר ונדכה שהיא רצויה לפני הקב"ה.

להזכיר בתפילות

מותר להתפלל בברכת רפאנו גם על חולה שאינו ממשפחתו וקרוביו ולא נחשב כצרכי רבים בעלמא, והטעם: כיון שמזכיר בפירוש החולה (הגרש"א הליכות שלמה פרק שמיני טז).

יש אומרים: שאין ראוי להתפלל על החולה בתוך התפילה אלא אם כן יש לו קשר עימו ומרגיש בצער, והטעם: כי אין לבוא אל הקב"ה ללא סיבה וטעם כל מה שנדחק לבקש עבור זולתו (הגרש"א הליכות שלמה תפילה פרק שמיני ארחות הלכה 60).

להזכיר ג' תפילות ביום

יש אומרים: שראוי להזכיר שמות החולים ולהתפלל עליהם בכל ג' תפילות היום (יסוד ושורש העבודה שער א פרק ה).

ויש אומרים: שאין כדאי להתפלל על החולה ושאר בקשות בכל ג' תפילות שבימים, והטעם: משום שהיו כמו נדר, וגם נראה כמתעקש ח"ו (הגרש"א הליכות שלמה תפילה פרק שמיני ארחות הלכה 60), **טעם אחר:** לפי שזה נראה כמו שהיתה קבועה מחז"ל ובודאי שצריך לעשות היכר מה החובה ומה הרשות (בעל האדר"ת הובא בהליכות שלמה שם), **טעם אחר:** שמתוך שרגיל בתפילה זו תמיד, לא יכוון בה כדבעי (אור לציון חלק ב פרק ז לג).

להרבות בתפילה

יש אומרים: שאין ראוי להרבות בתפילה על דבר אחד יום אחר יום זמן רב, והטעם: מפני שנעשה כקביעות ואין תפילתו תחנונים אלא יפסיק לזמן מה ואחר כך אם ירגיש צורך ורצון יחדש תפילתו (הגרש"א שם בעל האדר"ת נדפס בקובץ שיח התפילה עמוד קמו).

מי שברך לחולה

נהגו לעשות "מי שברך" בשעת קריאת התורה (שו"ע שלה י), והטעם: שאז הרחמים מתעוררים (ערוה"ש שלה יב).

מי שברך אבותינו אברהם יצחק

"אבותינו" הטעם שמוספים שאר שמות, משה ואהרן אחר שהזכירו אבותינו (ברכות טז, ב) והרי אין קוראים אבות אלא לשלשה.

לפי שאבותינו הולך רק על מה שסמוך לו, דהיינו השלשה שנקראים אבות, **ראייה לדבר** שהרי כשמזכירים יעקב אמרנו ויעקב ואצל משה לא נאמר ומשה, הרי שמתביט משה ואילך אינו נמשך לתיבת אבותינו (שו"ע הגר"ז בהוספות סדר המילה הערה 10).

ויש שהשמיטו תיבת "אבותינו" (כל בו סימן קלט).

הטעם שבמי שברך לקהל שאומרים קודם מוסף מזכירים רק ג' אבות ובמי שברך לחולה מוסיפים אף משה ואהרן וכו'

משום דלאפשי זכותא דיחיד מזכירים עוד צדיקים (שו"ע הגר"ז בהוספות סדר המילה הערה 10).

הטעם שלא מוזכר שמו של יוסף יחד עם שבעת הרועים שמזכירים

לפי שיש לחוש אם יזכירו שמו של יוסף הצדיק שיתעורר קטרוג על החולה אם לא יהיה זהיר במידת היסוד ולכן לא מוזכר יוסף במי שברך (עיין ספר שמן רפואה עמוד תטז).

יכרך וירפא את חולה פלוני

יש המקפידים שלא לומר יברך את החולה פלוני, אלא יברך את פלוני, **והטעם**: על פי הגמרא בשבת (לב, א) "לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה שאם יחלה אומרים לו הבא זכות והפטר" וכיון שאומרים החולה הרי מקיימים ומודים שהוא בחזקת חולה וצריכים להביא זכות כדי שלא לעורר עליו קטרוג ויכול להזיק לחולה (הגאון ממונקאטש בספרו חמשה מאמרות מאמר נוסח תפילה אות יט, ספר שאול בחיר ה' תולדותיו והנהגותיו של הצדיק רבי שאול בראך ז"ל דף קצ).

הזכרת שם האם

כשמתפללים על חולה או על אדם בריא בשביל איזה דבר הצריך לו, עדיף להזכיר את שם אמו ולא של אביו (שבת סו, ב).

מקור: אמר אביי אמרה לי אם כל מנייני כשמה דאימה (שבת סו, ב).

ביאר רש"י (שם ד"ה כל מנייני, וד"ה בשמא) כל מנייני כל לחישות... בשמה דאימה, פלוני בן פלונית.

הטעם: לפי שאין על האשה קטרוגים הרבה כמו על האיש לפי שפטורה ממצוות עשה שהזמן גרמא ומלימוד תורה ואין לה עון של ביטול תורה (שו"ת תורה לשמה סימן שצט, בן יהוידע ברכות לד, א).

טעם אחר: שאמרו יותר ודאית מאביו (שו"ת תורה לשמה סימן שצט).

כשלא ידוע שם האם של החולה ניתן להזכירו בתפילות בשם אביו (ארחות רבינו מהדורא חדשה ד תפלה על חולים ב).

תפלת הורים על ילדיהם

כשאמא מתפללת על ילדיה תאמר רק את השם של בנה או ביתה ולא תזכיר בן (ספר אשי ישראל פרק כג הערה קפט בשם הגר"ח"ק ז"ל).

כשאב מתפלל על ילדיו יאמר בן פלונית (ספר מצוות ביקור חולים פרק כז יב).

תפלה על הורים או על רבו

שמתפלל על הוריו או רבו, לא יזכיר בתואר כבוד, כגון רפא נא לאדוני אבי, או לרבי ... אלא יאמר רפא נא לאבי פלוני או לרבי פלוני בן פלונית, **והטעם**: לפי שאין גבהות לפני המקום (חיד"א בברכי יוסף סימן שלה שו"ת ברכה אות ד בשם מעבר יבך מאמר שפתי צדק פרק ח).

רפואה שלמה מן השמים

הטעם שמזכירים בתפילה על החולה מן השמים והא פשיטא הוא שהכל משמים

ביאור הענין על פי הגמרא (חגיגה יב, א) מאי שמים מלמד שהביא הקב"ה אש ומים ועשה מהם רקיע, ביאור למרות שהם כוחות מנוגדים, וגוף האדם מיוסד מ' יסודות, אש, רוח, מים, ועפר ושכל אחד עומד במידה קצובה אז הגוף בריא אבל כשאחד מתגבר על חבריו ובא בגבולו, אז יהיה האדם חולה, ולכן מבקשים מהקב"ה שישלח לו ה' רפואה שלמה מן השמים, מסגולת בריאת השמים, שמהם נעשה שלום בין היסודות בין אש ומים וכן יעשו יסודי הגוף של האדם שלום ביניהם ולא ידחוק זה את זה וממילא ישוב לאיתנו ולשמות בריאותו (ברוך שאמר לבעל התורה תמימה עמוד קסה).

רפואת הנפש ורפואת הגוף

הטעם שאנו מתפללים על החולה שתשלח מהרה וכו' "רפואת הנפש ורפואת הגוף" מה מקום לתפלה "רפואת הנפש"

על פי מה שאמר ר' חייא בר אבא "אין החולה עומד מחליו עד שמוחלין לו על כל עוונותיו, שנאמר (תהלים קג) הסולח לכל עוונותי הרופא לכל תחלואיכי" (נדרים מא, א) והיינו טעמא שאנו מתפללים בראשונה על "רפואת הנפש", לשפוך שיח ותפלה לפני מלך סולח, שיתרצה נא ויתפייס למחול לו על כל עוונותיו, ממילא יתוקן נפשו, רוחו ונשמתו מכל סיג ופגם. ועל ידי זה יושפע עליו שפע רב לחלץ מצרה נפשו, ומלך רופא נאמן ורחמן, ישלח את דברו לרפאותו "רפואת הגוף" לכל תחלואיו ומכאוביו, רפאות תהיה לבשרו ושקוי לעצמותיו, ולא ישמע קול ענות חלושה (שו"ת הרב"ז חלק ג חושן משפט סימן סא).

כשמברכים אשה חולה

מי שברך ... הטעם שלא מזכירים אימותינו במי שברך לנשים, כיון שרחל מתה בלידת בנימין וזה מעורר קטרוג לכן לא הזכירו שאר האמהות (שו"ת רבבות אפרים ח"ה סימן רו בשם שו"ת משאת בנימין).

לכל אבריה וגידיה

יש הנוהגים: להשמיט תיבות רמ"ח אבריה, **והטעם**: כיון שיש באשה אברים נוספים על רמ"ח ולא מועיל התפילה על רפואת רמ"ח אבריה מאחר שיתכן שרמ"ח אבריה בריאים ושלמים.

ויש אומרים: רפואה לשלמה לכל אבריה וגידיה (אגרו"מ ח"ד סימן סז).

כתוך שאר חולי ישראל

שמתפלל על חבריו יכולו אותו עם שאר חולי ישראל, **והטעם**: שמתוך שכולו עם אחרים תפילתו נשמעת יותר בזכות זה (לבוש שלה ו, ש"ך שלד ד).

התפילות לא הולכות ריקם

שמתפללים על חולה במחלה קשה אשר בדרך הטבע לא נראה סיכוי לרפואה, ולפעמים יש איזה הרגשה שהתפילות לא פעלו אין זה נכון שגם אם נגזרה הגזרה התפילה מועילה להקל על יסורי החולה, וכן הרבה פעמים התפילה מועילה להאריך את חייו, ואין בכוחנו להעריך כלל ערך של כל רגע ורגע, **ועוד** אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל יתייחס מן הרחמים וכבר שמענו הרבה מקרים שנתרפאו בחסדי שמים.

ועוד גם אם התפילות לא פעלו ביחס לחולה מכל מקום התפילות עוזרות להוסיף לו זכויות משום שעל ידו נגרם שיהודים יתפללו ויעוררו רחמי שמים ועל ידי זה נוסף לו זכויות לעולם הבא ולפעמים זכויות אלו עוזרות לו להציל את צאצאיו הבאים מכל מני מרעין בישין, **ועוד** מלבד כל זה ודאי עזרו התפילות בשעתם לפעול הרבה ישועות לכלל ולפרט ולעיתיד לבוא יתגלה לנו הכל כמה טובות וישועות נגרמו על ידי כל תפלה ותפלה של כל אחד ואחד (ספר תולדות יעקב עמוד קיח בשם מרן הקהילות יעקב).

סגולות לרפואה

צדקה

צדקה תציל ממות ולכן מי שחולה יחלק צדקה לפי ערכו (ערוה"ש שלה ו), **והטעם**: משום שתשובה ותפילה וצדקה מעבירים רוע הגזרה (דרכי משה שלה ב).

ילך אצל חכם

יש מי שאומר שמי שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם, שיבקש עליו רחמים (בב"ב קטז א, רמ"א שלה י).

סגולה לחולה שיבריא שיקבל על עצמו מידת חסידות בדבר מסוים לעשותו, ובזכות זה יתרפא (בן יהוידע ערכין טז, א ד"ה אמרו).

שינוי שם לחולה

יש מצבים שמשנים לחולה את השם או מוסיפים לו שם, **והטעם**: מפני ששינוי השם קורע גזר דינו של האדם, **והביאור**: לפי שעל ידי שינוי שם, נחשב כאדם אחר ואין הגזרה נגזרה על האדם הזה (לבוש שלה י), וכשמוספים לו מתפללים תהילים במנין של עשרה אנשים, ואומרים יהי רצון וי"ג מידות של רחמים, ויהי רצון של הוספת שם כמו שמובא בספרי התהילים (גשר החיים מצוות ביקור חולים פרק א ג - ד).